

**EDUCATIONAL AND ETHICAL VIEWS OF YUSUF KHAS
HAJIB, MAHMUD KASHGARI, AND AHMAD YUGNAKI.
KAYKAVUS'S "QABUSNAMA" AND THE EDUCATION OF
NOBILITY (JUVONMARDLIK).**

Students of Termez State Pedagogical Institute:

Abdulazizova Pokiza Salom qizi

pokizaabdulazizova44@gmail.com

Yangiboyeva Feruza Panji qizi

feruzayangiboyeva15@gmail.com

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the educational and ethical views of Eastern thinkers Yusuf Khas Hajib, Mahmud Kashgari, and Ahmad Yugnaki, as well as the issues of nobility (juvonmardlik) education presented in Kaykavus's "Qabusnama." In the works of these scholars, issues such as human perfection, ethical purity, attitude toward knowledge, culture of conduct in society, respect for parents and teachers, diligence, honesty, and justice occupy a significant place. The article highlights the harmony between these ideas and their importance in today's education and upbringing processes, illustrating the role of this heritage in raising the younger generation as well-rounded individuals.

Keywords: education, upbringing, ethics, well-rounded individual, nobility (juvonmardlik), Yusuf Khas Hajib, Mahmud Kashgari, Ahmad Yugnaki, Qabusnama, spirituality.

**Yusuf Xos Hojib Mahmud Qoshg'ariy va Ahmad Yugnakiyning talimiy
axloqiy qarashlari . Kaykovusning Qobusnoma asari va Juvonmardlik tarbiyasi**

Termiz davlat pedagogika institute talabalari

Abdulazizova Pokiza Salom qizi

pokizaabdulazizova44@gmail.com

Yangiboyeva Feruza Panji qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlari Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg‘ariy va Ahmad Yugnakiyning ta‘limiy-axloqiy qarashlari, shuningdek, Kaykovusning “Qobusnoma” asarida ilgari surilgan juvonmardlik tarbiyasi masalalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Ushbu allomalar asarlarida inson kamoloti, axloqiy poklik, ilmga munosabat, jamiyatda o‘zini tutish madaniyati, ota-ona va ustoz hurmati, mehnatsevarlik, halollik va adolat kabi masalalar muhim o‘rin egallaydi. Maqolada mazkur g‘oyalarning o‘zaro uyg‘unligi, ularning bugungi ta‘lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ochib beriladi hamda yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalashda ushbu merosning tutgan o‘rni yoritiladi.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, tarbiya, axloq, komil inson, juvonmardlik, Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg‘ariy, Ahmad Yugnakiy, Qobusnoma, ma‘naviyat

Markaziy Osiyo hududi qadimdan ilm-fan, ma‘naviyat va axloqiy tafakkur markazi bo‘lib kelgan. Bu zaminda yetishib chiqqan buyuk mutafakkirlar nafaqat o‘z davri, balki keyingi asrlar uchun ham bebaho bo‘lgan ta‘limiy va tarbiyaviy g‘oyalarni ilgari surganlar. Ularning asarlarida inson shaxsini har tomonlama kamol toptirish, jamiyatda munosib o‘rin egallash, axloqiy fazilatlarni shakllantirish masalalari ustuvor hisoblanadi. Ayniqsa, o‘rta asr Sharq adabiy-falsafiy merosida tarbiya masalasi hayotiy zarurat sifatida qaralgan.

Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg‘ariy va Ahmad Yugnakiy kabi allomalar ijodida ta‘lim va axloq bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda talqin etiladi. Ular ilmni insonni yuksaltiruvchi asosiy kuch deb bilgan, bilimni esa axloq bilan uyg‘un holda egallashni targ‘ib etganlar. Ushbu mutafakkirlar nazarida haqiqiy bilim egasi bo‘lgan inson jamiyatga foyda keltiruvchi, odobli, vatanparvar va adolatparvar shaxs bo‘lishi lozim.

Kaykovusning “Qobusnoma” asari esa Sharq tarbiya tizimida alohida ahamiyatga ega bo‘lib, unda juvonmardlik g‘oyasi markaziy o‘rin tutadi. Juvonmardlik – bu faqat jasorat emas, balki halollik, saxovat, sadoqat, kattaga hurmat, kichikka mehr ko‘rsatish

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

kabi fazilatlar majmuidir. Asarda ota tomonidan o‘g‘liga berilgan pand-nasihatlar orqali yosh avlodni hayotga, jamiyatga va insoniy munosabatlarga tayyorlash maqsad qilingan.

Bugungi globallashuv davrida yoshlar tarbiyasida milliy va ma’naviy qadriyatlarga tayangan holda ish olib borish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg‘ariy, Ahmad Yugnakiy va Kaykovus asarlarida ilgari surilgan ta’limiy-axloqiy qarashlarni chuqur o‘rganish, ularni zamonaviy ta’lim tizimi bilan uyg‘unlashtirish dolzarb vazifalardan biridir. Mazkur maqola ana shu masalalarni yoritishga qaratilgan.

Yusuf Xos Hojib XI asrda yashab ijod qilgan buyuk mutafakkir bo‘lib, uning “Qutadg‘u bilig” asari Sharq pedagogik va axloqiy tafakkurining yuksak namunasi hisoblanadi. Ushbu asar davlat boshqaruvi, jamiyat taraqqiyoti, inson kamoloti va axloqiy fazilatlar masalalarini qamrab olgan didaktik-dostoniy asardir. Muallif asar orqali jamiyatda adolatli tuzumni barpo etish, insonlarni ilmli, odobli va mas’uliyatli qilib tarbiyalash g‘oyasini ilgari suradi. Yusuf Xos Hojib ta’lim va tarbiyani bir-biridan ajralmas jarayon sifatida talqin qiladi hamda ilm axloq bilan uyg‘un bo‘lgandagina haqiqiy qiymat kasb etishini ta’kidlaydi.

“Allomaga ko‘ra, ilm – insonni zulmatdan nurga yetaklovchi eng buyuk ne‘matdir”. U ilm egasini jamiyatning eng foydali kishisi deb biladi. Biroq bilim faqat shaxsiy manfaat uchun emas, balki xalq va davlat ravnaqi uchun xizmat qilishi lozim. Shu sababli mutafakkir bilimli insonning axloqan yetuk bo‘lishiga alohida urg‘u beradi. Uning fikricha, ilmli, ammo axloqsiz inson jamiyat uchun xavfli bo‘lishi mumkin.

Yusuf Xos Hojib asarida odob, hayo, sabr-qanoat, to‘g‘rilik, rostgo‘ylik kabi fazilatlar barkamol inson tarbiyasining asosiy mezonlari sifatida ko‘rsatiladi. U yoshlarni kichikligidan odob-axloqqa o‘rgatish zarurligini ta’kidlab, tarbiyaning erta boshlanishi inson kelajagini belgilashini uqtiradi. Mutafakkir nazarida ota-ona va ustoz shaxsiy namuna orqali tarbiya berishi lozim, chunki nasihatdan ko‘ra amaliy ibrat kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Asarda adolat tushunchasi markaziy o‘rinni egallaydi. Yusuf Xos Hojib adolatni davlat barqarorligining asosi deb hisoblaydi. Adolatli hukmdor, uning fikricha, xalqning dardini tushunadigan, bilimli, donishmand va axloqan pok bo‘lishi kerak. Hukmdor shaxsida ilm va axloq uyg‘unligi jamiyat taraqqiyotining kafolati sifatida talqin qilinadi. Shu jihatdan “Qutadg‘u bilig” asari nafaqat axloqiy, balki siyosiy-pedagogik ahamiyatga ham ega.

Mutafakkir mehnat tarbiyasiga ham katta e‘tibor qaratadi. Mehnatsevarlik, halol kasb bilan shug‘ullanish insonni ulug‘laydi, dangasalik esa uni tubanlikka yetaklaydi, deya ta‘kidlaydi u. Mehnat insonni nafaqat moddiy jihatdan, balki ma‘naviy tomondan ham kamol toptiradi. Shu bois yoshlarni hunarli bo‘lishga undash Yusuf Xos Hojib qarashlarida muhim o‘rin egallaydi.

Yusuf Xos Hojibning ta‘limiy-axloqiy qarashlari bugungi zamon uchun ham dolzarb bo‘lib, ular yosh avlodni vatanparvar, bilimli, halol va mas‘uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Uning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar zamonaviy ta‘lim tizimida milliy-ma‘naviy asoslarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mahmud Qoshg‘ariy XI asrda yashab ijod qilgan buyuk tilshunos, etnograf va mutafakkir bo‘lib, uning “Devonu lug‘otit turk” asari nafaqat tilshunoslik, balki ta‘lim-tarbiya va axloq masalalarini yorituvchi muhim manba hisoblanadi. Asarda turkiy xalqlarning urf-odatlarini, axloqiy me‘yorlari, hayot tarzi va tarbiyaviy qarashlari keng yoritilgan bo‘lib, bu jihatdan u pedagogik ahamiyatga ega. Mahmud Qoshg‘ariy xalq og‘zaki ijodi namunalarini keltirish orqali yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalash g‘oyasini ilgari suradi.

Mutafakkir ilm va bilimni insonni ulug‘lovchi eng muhim omil sifatida baholaydi. Uning fikricha, tilni bilish, so‘zning ma‘nosini anglash va undan to‘g‘ri foydalanish inson tafakkurini rivojlantiradi. Qoshg‘ariy so‘z madaniyatiga alohida e‘tibor berib,

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

o‘ylamay aytilgan so‘z inson obro‘sigga putur yetkazishini ta’kidlaydi. Shu bois u yoshlarni mulohazali, vazmin va odobli nutq sohibi bo‘lishga chaqiradi.

“Devonu lug‘otit turk” asarida keltirilgan maqol va hikmatli so‘zlar axloqiy tarbiyaning muhim vositasi sifatida xizmat qiladi. Ularda halollik, mardlik, do‘stlikka sadoqat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi fazilatlar ulug‘lanadi. Mahmud Qoshg‘ariy xalq donishmandligi orqali yosh avlod ongiga ezgulik va adolat g‘oyalarini singdirish mumkinligini ko‘rsatib beradi.

Mutafakkir qarashlarida jamoaviylik va ijtimoiy mas’uliyat tushunchalari muhim o‘rin egallaydi. U inson faqat o‘zi uchun emas, balki jamiyat uchun yashashi kerakligini uqtiradi. Qoshg‘ariy nazarida, jamiyatda har bir shaxs o‘z burchini halol ado etsa, jamiyat taraqqiy etadi. Shu sababli u tarbiyada jamoa manfaatini hisobga olish, o‘zaro hurmat va hamjihatlikni shakllantirish zarurligini ta’kidlaydi.

Mahmud Qoshg‘ariy tarbiyada milliy qadriyatlarning ahamiyatini alohida ko‘rsatadi. U turkiy xalqlarning urf-odatlarini, an‘analari va axloqiy me‘yorlarini asrash va avlodlardan avlodga yetkazish muhimligini ta’kidlab, tilni millatning ma’naviy asoslaridan biri sifatida talqin qiladi. Bu qarashlar bugungi kunda ham yoshlarni milliy g‘urur va o‘zlikni anglash ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, Mahmud Qoshg‘ariyning ta’limiy-axloqiy qarashlari xalq pedagogikasi asosida shakllangan bo‘lib, ular yosh avlodni ma’naviy barkamol, nutqi ravon, axloqan yetuk shaxs etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

Ahmad Yugnakiy XII asrda yashab ijod qilgan yirik mutafakkir bo‘lib, uning “Hibat ul-haqoyiq” asari o‘zbek va umuman turkiy xalqlar axloqiy-pedagogik tafakkurining muhim yodgorliklaridan biridir. Ushbu asar pand-nasihat ruhida yozilgan bo‘lib, unda insonni ma’naviy kamolotga yetaklovchi fazilatlar keng yoritilgan. Ahmad Yugnakiy ta’lim va tarbiyani inson hayotining asosiy tayanchi deb biladi hamda axloqiy tarbiyani jamiyat barqarorligining muhim omili sifatida talqin etadi. Mutafakkir ilmni eng ulug‘ ne‘mat sifatida e‘zozlaydi va ilm egalarini jamiyatning eng hurmatli kishilari deb

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

hisoblaydi. U ilmni faqat bilim yig‘ish vositasi emas, balki insonni to‘g‘ri yo‘lga boshlovchi nur sifatida baholaydi. Ahmad Yugnakiyning fikricha, ilm axloq bilan uyg‘unlashgandagina haqiqiy samara beradi. Ilmli, ammo odobsiz inson jamiyatda nizo va buzg‘unchilik keltirib chiqarishi mumkin.

“Hibat ul-haqoyiq” asarida til odobi masalasiga katta e‘tibor qaratilgan. Muallif so‘zlash madaniyatini inson axloqining ko‘zgusi deb biladi. U behuda gapirish, g‘iybat qilish, yolg‘on so‘zlash kabi illatlarni qattiq qoralaydi va kamgaplik, mulohazalilik, rostgo‘ylikni ulug‘laydi. Bu jihatlar bugungi axborot oqimi kuchli bo‘lgan davrda ayniqsa dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ahmad Yugnakiy kamtarlik, sabr-toqat, qanoat, halollik kabi fazilatlarni barkamol inson timsolining ajralmas qismi sifatida ko‘rsatadi. U boylik va mansabni insonning haqiqiy qadr-qimmatini deb bilmaydi, balki axloqiy poklik va ilmni eng oliy mezon sifatida belgilaydi. Mutafakkir yoshlarni dunyo lazzatlariga berilib ketmaslikka, o‘z nafsini tiyishga chaqiradi.

Asarda ustoz va ota-onaga hurmat masalasi alohida ta’kidlanadi. Ahmad Yugnakiy tarbiyada ustozning o‘rni beqiyos ekanini ta’kidlab, ustozni e‘zozlash ilmning barakasini oshiradi, deb hisoblaydi. Ota-onaga hurmat esa insonning insoniyligini belgilovchi asosiy mezonlardan biri sifatida talqin etiladi.

Ahmad Yugnakiyning ta’limiy-axloqiy qarashlari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lib, ular yosh avlodni axloqan pok, ilmga chanqoq, sabrli va mas’uliyatli qilib tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi.

Kaykovus tomonidan XI asrda yaratilgan “Qobusnoma” asari Sharq tarbiyaviy tafakkurining yirik namunasidir. Asar muallif tomonidan o‘g‘li Gilonshohga pand-nasihat tarzida yozilgan bo‘lib, unda hayotning deyarli barcha sohalariga oid axloqiy, ijtimoiy va ma’naviy maslahatlar berilgan. “Qobusnoma” yosh avlodni hayotga tayyorlash, uni jamiyatda munosib o‘rin egallaydigan, axloqan yetuk inson qilib tarbiyalashni maqsad qilgan asardir.

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

Asarda ilm va tarbiya masalasi yetakchi o‘rinni egallaydi. Kaykovus ilmni insonni ulug‘laydigan, unga sharaf keltiradigan eng muhim fazilat sifatida ko‘rsatadi. U bilim olishni faqat yoshligida emas, butun umr davom etadigan jarayon sifatida talqin qiladi. Ilm bilan birga odob-axloqni egallash zarurligi asar davomida qayta-qayta ta’kidlanadi.

“Qobusnoma”da insonning jamiyatdagi xulqi, muomalasi, so‘zlash madaniyati, do‘st tanlash, kasb-hunar egallash, oila qurish kabi masalalar keng yoritilgan. Muallif yoshlarni har bir ishda me’yorni saqlashga, haddan oshmaslikka, mulohazali bo‘lishga chaqiradi. Bu jihatlar asarning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Kaykovus ota-ona va ustozga hurmat masalasiga alohida e’tibor qaratadi. Uning fikricha, ota-onaning roziligi va ustozning duosi inson hayotidagi muvaffaqiyatlarning asosiy omillaridan biridir. Bu qarashlar Sharq tarbiya tizimining muhim tamoyillarini aks ettiradi.

“Qobusnoma” asarida juvonmardlik tushunchasi markaziy axloqiy mezon sifatida talqin qilinadi. Juvonmardlik – bu jasorat va kuch bilan birga halollik, saxovat, va’daga sadoqat, kamtarlik va adolat kabi fazilatlarni o‘zida mujassam etgan axloqiy tizimdir. Kaykovus juvonmard insonni jamiyatning eng ishonchli va hurmatli a’zosi sifatida tasvirlaydi.

Muallif juvonmardlikni nafaqat erkaklarga xos sifat, balki har bir inson uchun zarur bo‘lgan axloqiy mezon deb biladi. Juvonmard inson yolg‘ondan yiroq bo‘ladi, boshqalarga yordam berishni o‘zining burchi deb biladi va hech qachon xiyonat qilmaydi. Bu fazilatlar yosh avlod tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Asarda saxovat va muruvvat juvonmardlikning asosiy belgilaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Kaykovus saxiylikni boylik bilan emas, qalb kengligi bilan o‘lchaydi. Inson moddiy imkoniyati cheklangan bo‘lsa ham, yaxshi so‘z va samimiy munosabat orqali juvonmard bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi.

Juvonmardlik tarbiyasida mehnatsevarlik va halol rizq topish masalasi ham muhim o‘rin egallaydi. Kaykovus halol mehnat bilan topilgan rizqni eng barakali ne’mat deb

biladi. U yoshlarni oson boylik orttirishga intilmaslikka, har qanday ishda halollikni ustuvor qilishga chaqiradi.

“Qobusnoma”dagi juvonmardlik g‘oyalari bugungi kunda ham yoshlarni ma’naviy barkamol, ijtimoiy mas’uliyatli, jamiyatga foydali shaxs qilib tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Yusuf Xos Hojib, Mahmud Qoshg‘ariy, Ahmad Yugnakiy va Kaykovusning ta’limiy-axloqiy qarashlari Sharq pedagogik tafakkurining yuksak namunasi hisoblanadi. Ularning asarlarida ilm va axloqning uzviy birligi, inson kamoloti, jamiyat taraqqiyoti va ma’naviy poklik masalalari chuqur tahlil etilgan. Ushbu meros bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan bo‘lib, yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalashda mustahkam ma’naviy asos bo‘lib xizmat qiladi. Allomalar tomonidan ilgari surilgan g‘oyalarni o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish zamonaviy ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Mahmud Qoshg‘ariy. Devonu lug‘otit turk. Toshkent: Fan.
3. Ahmad Yugnakiy. Hibat ul-haqoyiq. Toshkent.
4. Kaykovus. Qobusnoma. Toshkent: Ma’naviyat.
5. Komilov N. Tasavvuf va axloq masalalari. Toshkent: O‘zbekiston.
6. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat.
7. Sharq pedagogik tafakkuri tarixi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent: Fan.
8. Quronov D. Mumtoz adabiyot va axloqiy tafakkur. Toshkent.
9. Yo‘ldoshev J. Pedagogika tarixi. Toshkent: O‘qituvchi.
10. Xayrullayev M. Sharq falsafasi va tarbiya masalalari. Toshkent.
11. Abdurahmonov A. Ma’naviy tarbiya asoslari. Toshkent.
12. Sattorov O. Milliy tarbiya va komil inson g‘oyasi. Toshkent.

